

Juha Hakala
Professori
Jyväskylän yliopisto
Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
juha.hakala@chydenius.fi

PARAHIN YLIOPISTO, ALMA MATER

Kirjoitan tämän, koska olen huolissani.

Miksi olen huolissani? Olen huolissani ja hämmentynyt sen takia, että työyhteisössäni – yliopistossa - on jotain vialla. Ehkä pahastikin. Olen nyt hoitanut nykyistä professorin virkaani hieman yli kaksi vuotta. Juhlallisen virkaanastujaisesitelmänikin olen pitänyt, mutta ei siitä tässä sen enempää.

Olen huolissani yliopiston kulkusuunnasta. Olemme tottuneet ajattelemaan, että yliopisto on jokaisessa maassa jonkinlainen inhimillinen kykyreservi. Kansallinen pääomavaranto. Sinne siis on melko pieneen tilaan ahdettu suuri määrä lahjakkuutta. Minäkin ajattelin ennen niin. Nyt kuitenkin olen tulossa siihen uskoon, että yliopisto (tai joku?) on jo vuosia tehnyt kaikkensa padotakseen tämän inhimillisen resurssin.

Joudun tarkentamaan: olen Kokkolan yliopistokeskuksen professori, mutta en minä näin sanoessani puhu omasta yliopistostani, tai mistään muustakaan nimetystä yliopistosta tässä maassa. Puhun yleisesti yliopistosta, ehkä konkreettisimmin siitä alueellisen korkeakoulujärjestelmän toisesta sakarasta, joka (yhdessä ammattikorkeakoulun kanssa) kattaa nykyisessä muodossaan aika tavalla koko Suomen.

Kun mietin työaikaani viimeisen vuoden aikana, ovat päivämme täyttyneet kokouksista, työryhmäpalavereista, visioiden visioinnista, kehittämisen kehittämisestä ja ennen muuta: laadun kehittämisestä eri muodoissaan. Tuntuu kuin yliopisto olisi saanut herätyksen. Se laatuauditoi ja kehittää, koska se haluaa totta vieköön selvitä ulkoisesta laatuauditoinnista. Koska se haluaa pukunsa kuntoon. Olen kuullut, että tätä on jatkunut jo useita vuosia ja vauhti on vain kiihtynyt.

Se, että laatua kehitetään, ei tietenkään ole pahasta. Se on pahasta, että on kadotettu syy siihen, miksi laatua kehitetään. Halutaan kaiken näyttävän hyvältä, mutta itse toiminnasta ei nyt ole niinkään väliä. Jokin on siis uhannut mennä nurin kurin ja pelkään, että meillä on edessämme merkillinen kulkuneuvo, jossa vaunut on valjastettu aasin eteen.

Samalla olen kokenut, että yliopisto on työyhteisönä ajettu tilaan, jossa odotukset ja olosuhteet alkavat olla pahasti ristiriidassa. Se, mitä ihmisiltä (työntekijät) odotetaan ja se, missä toiminta tapahtuu (olosuhteet) eivät ole tasapainossa. En ole varma, mutta luulen, ettei tuota tasapainoa ole ollut vuosiin. Sellaiselta toiminta näyttää. Ja nämä työkaverit täällä: kun tätä laumaa katsoo, se on kuin pelästyneiden pesukarhujen lauma. Tämä on väsynyttä, varuillaan olevaa joukkoa. Eikä tämä ole vain minun silmissäni. On olemassa myös selvää faktaa: kun on mitattu työyhteisön hyvinvointia, on voitu todeta, ettei hyvältä näytä. Työyhteisö voi huonosti. Mitenkähän se voikaan näin huonosti?

Joku, joka minut tietää, voisi huomauttaa, että tämä mies tässä puhuu erikoisia asioita ottaen huomioon, että on ollut yliopistolla töissä jo parikymmentä vuotta. Miksi siis nyt vasta tällaisia puhun? En tiennyt ennen. Vasta nykyinen toimeni paljasti tämän ja se taas antaisi olettaa, että ilmeisesti yliopistossakin on jonkinlaisia saastumattomia saarekkeita. Olin kymmenen vuotta ennen nykyistä virkaani Maisterihautomo-nimisessä erillishankkeessa auttamassa graduttomia, syrjäytymisuhan alaisia kansalaisia. Nykyisestä näkövinkkelistäni tuolloinen työni oli keidas. Se oli Oikea Työ. Koin jokaisena työpäivänäni olevani aidosti tärkeä. Se oli työtä, joka palkitsi tekijänsä. Olin jokin jossakin ja minulla oli paikka.

Palaan yliopistoon kykyreservinä. On selvää, että huipputuloksiin vaaditaan kaikilla yhteiskunnallisen toiminnan alueilla lahjakkuutta, usein luovuuttakin. Ajattelen niin, että erityisesti yliopistossa vaaditaan, koska esimerkiksi tuotekehitystyö edellyttää usein pitkälle edenneitä korkeakouluopintoja. Luovuus on elintärkeä tulevaisuuden voimavara, koska vain luovuuden ja koukkivan ajattelun kautta syntyy hyviä uusia tuotteita, uusia innovaatioita. Alkeellisimmatkin innovaatioprosessin kuvaukset sisältävät kuitenkin (aina) erään tärkeän elementin, joka on joutunut tässä ylenmääräisessä rakenteellisessa kehittämisessä ja kyltymättömässä laadunhionnassa hukkaan.

Se on aika. Yliopistolta on vuosien varrella, vähä vähältä viety aika, sen työntekijöitä on viety työrauha ja suotuisa ympäristö, jonka luovuus ja uutta löytävä ajattelu aina vaatii kukoistaakseen.

Kuka on vienyt? Kysymykseen on vaikea vastata. Toisinaan minusta tuntuu, että olemme onnistuneet sen hämmennyksissämme viemään itse itseltämme, mutta ilmeisesti on myös meistä riippumattomia prosesseja, jotka ovat siihen vaikuttaneet. Maan hallitukset vaihtuvat muutaman vuoden välein ja myös niiden koulutuspolitiikat vaihtuvat. Esimerkki: viitisen vuotta sitten, vuonna 2004 Suomeen perustettiin kuusi yliopistokeskusta. Tuolloinen hallitus ei rakentanut näkemystä maakunnallisista yliopistokeskuksista lyhyen aikavälin koulutuspoliittiseksi toimeksi. Hallituksen tavoitteena oli kehittää yliopistokeskusten toimintaa "alueellisina resurssikeskuksina". Kuten muistetaan, ei kulunut montaakaan vuotta, kun alettiin esitellä uusia

suunnitelmia, joissa yliopistokeskusten irti reväissyt päät lepäsivät vadeilla vieretysten. Alettiin jälleen (tätä toki on ollut ennenkin) puhua "filiaalien" lakkauttamisesta ja yliopistollisen toiminnan kokoamisesta suurempien toiminnallisten yksiköiden yhteyteen. Vain suuri nähtiin kauniina.

Tämä näkyy nyt kaikkialla. Suuri on kaunista -ajattelutapa on jonkinlainen huonosti ravittu globalisoitumisen lehtolapsi. Ajattelutapa on ulottanut lonkeronsa kaikkialle, myös koulutukseen. Tätä nykyä valtionhallinnossa uskotaan vuorenvarmasti, että suuret yksiköt tuottavat palveluita tehokkaammin. Tätä nykyä tehokkuus tarkoittaa sitä, että "samoja" palveluja tuotetaan vähemmällä työvoimalla. Suure on yksiulotteinen: on tehokkaampaa, eli parempaa, jos kymmentä lasta hoitaa yksi hoitaja, ei kaksi. On kuitenkin huomattava, että tässä yhteydessä laadusta puhuminen unohdetaan. Siitä puhutaan muussa yhteydessä. Totta kai olen itsekin sitä mieltä, että joidenkin asioiden keskittäminen on toisinaan tarpeellista. Mutta on virhe luulla, että kaiken keskittämisen idea olisi arvo jo itsessään.

Nyt siis näyttää tältä. Kuka sanoo, että suunta on sama vielä vuosikymmenenkin päästä? Jotenkin koen, että tässä vaihtuvien koulutuspolitiikkojen vuossa yliopisto on kuin lahdattavaksi komennettu sika. Se roikkuu jo takajaloistaan, mutta kuitenkin elää. Silmät pyörivät villisti. Yliopiston ruhoa mäikytetään tukevalla kepillä ja se hypähtää puoleen ja toiseen. Riippuen, mistä kulloinkin lyödään ja millaisella voimalla lyödään.

Miksi muuten "kehittäminen" on sitä, että vain ankara heilunta halutaan nähdä kehittämisenä? Miksi me yliopistoihmiset ylipäätään olemme tässä kaikessa mukana? Meillä ei ole vaihtoehtoa. Meidän on pakko. Joko olet mukana tai saat mennä – lopullisesti. Tekemisiimme on alkanut sekoittua pelkoa. Teemme kaiken, koska emme muuta voi, eikä meillä ole aikaa keksiä muuta.

Ja nyt tullaan mielestäni tärkeään asiaan: me emme tee parhaita tekoja, eli niitä, joihin meidät kaikki on korkeilla kustannuksilla koulutettu. On muistettava, että korkeakoulutus on Suomessa kallista. Yhden maisterin kouluttaminen maksaa vähimmillään 25 000 euroa, tohtorin kouluttaminen 200 000 euroa. Teemme peloissamme ja puolustuskannalla tekoja, joita meidät on määrätty tekemään. Meitä ei ole koulutettu tähän! Jokainenhan ymmärtää, että jos autonomiantaja pakotetaan tekemään uunimuurarin töitä, syntyy vetämättömiä hormoneja. Me olemme kuin pursereita valtamerilaivassa. Joudumme vetämään köysiä, joiden vaikutuksista meillä ei ole pitkään aikaan ollut tarkkaa tietoa. Ainakaan meillä ei ole koulutusta niihin sijaistoimintoihin, joihin olemme joutuneet. Me kyllä opimme, mutta oppiminen on hidasta, koska työstä puuttuu palo ja siitä puuttuu motivaatio.

Pelkään, että kun näin tehdään tarpeeksi pitkään, voidaan viimein oikein todella osoittaa, ettei meistä olekaan mihinkään. Emmehän ole vuosiin tehneet mitään erikoista ja mainittavaa! Emme ole tehneet mitään niistä töistä, joihin

olemme koulutuksemme saaneet (opettaneet, tutkineet). Pelkään, että lopulta meidät (esimerkiksi oma organisaationi Kokkolan yliopistokeskus) lopulta lakkautetaankin – ja syystä. Ehkä ainoa, mikä meidät pelastaa on se, että sentään vielä koulutamme maistereita. Tästä toiminnasta on kuitenkin tullut sivutuote. Niin ei pitäisi olla.

En toki väitä, että tähän olisi tultu yhtäkkisesti, esimerkiksi muutaman viime vuoden kuluessa. Ei, vaan yliopistolaitoksen rakenteisiin on vuosikymmenien saatossa pesiytynyt paljonkin toimintoja, jotka eivät juuri tue inhimillisen luovuuden esiinnousua. Vai mitä sanotte esimerkiksi siitä, että hakiessaan Suomen Akatemialta tutkimusrahoitusta on yliopiston tutkijan käytettävä pari kuukautta vähäiseltä vaikuttavan 10-sivuisen tutkimussuunnitelman kirjoittamiseen. Koska aikaa ei ole tehdä näitä hakemuksia työssä (kun työajan vievät laatuprojektit), tutkija tai opettaja tekee sen vapaa-ajallaan. Kun tähän asetelmaan lisää vielä sen, että alle viisi prosenttia noista hakemuksista koskaan tulee saamaan minkäänlaista rahoitusta, voidaan sanoa, että kyse on melkoisen suurimittaisesta inhimillisten resurssien tuhlauksesta.

Sama puolittaista hulluutta tapaa akateemisessa maailmassa yleisemminkin. Eräs akateemisen tehokkuuden osoitin on kirjoittaa ns. artikkeleita arvostettuihin kansainvälisiin tieteellisiin aikakausjulkaisuihin. Vain artikkeleita kirjoittamalla voi esimerkiksi saada akateemisen viran, vaikkapa professuurin. Tiiviin, hyvän artikkelin kirjoittaminen ottaa aikaa kaikkine tarkistuksineen ehkä kuukauden. Julkaistavien artikkeleiden jonot ovat noissa lehdissä valtavat ja niinpä artikkeli parhaassa tapauksessa pääsee julkisuuteen ehkä kahden vuoden kuluttua (jolloin sen sisältämät tutkimustulokset ovat jo vanhentuneet!). Kaikkein hullunkurisinta on, että jos ko. artikkelin lopulta koskaan lukee kokonaisuudessaan, sanotaan vaikkapa 12 alan specialistia eri puolilta maailmaa, voi tekijä todeta kirjoittaneensa Vuoden Huippuartikkelin. Aivan totta. Tieteellisen informaation määrä on nimittäin kumuloitunut niin huimasti sitten Windowsin 95:n julkistamisen.

Juuri nyt minusta tuntuu, että tämän huohottavan, takaa ajetun yliopiston työhuoneista löytyy paljon ”koulutettua kyvyttömyyttä”. Se johtuu siitä, että näiltä kansakunnan toivoilta (sitähän me joskus olimme) on viety työolosuhteet. Periaatteessa olosuhteet kyllä ovat (katsokaa nyt täälläkin Kokkolan yliopistokeskuksessa!), mutta ne on henkisesti invalidisoitu. Näissä oloissa me emme kykene hyödyntämään lahjakkuutta, emmekä luovuutta – saati, että kykenisimme maksimoimaan näitä ominaisuuksiamme. Ylipäätään ajattelen niin, että inhimillisen luovuuden sikiämisen kannalta tärkeintä on ”arvontuottomekanismi” eli juuri olosuhteet. Vaikka kannan huolta yliopistosta, luulen, että työelämässä on paljon juuri olosuhdeongelmia. Niitä on teknologiayrityksissä, julkisella alalla, liiketaloudessa jne. On kuitenkin jotenkin erityinen sääli, että sitä on yliopistossa. Vapaan tiedon soihdut lepattavat ja savuttavat.

Se on aivan oikein, saatatte sanoa. Kyllähän muuallakin työelämässä on aivan samoin. Eihän modernissa työelämässä ole enää kenelläkään aikaa.

Sehän tässä onkin masentavaa. Että näin todella on. Olisin silti luullut, että yliopisto olisi kyennyt olemaan jonkinlainen vahvoin muurein suojattu ajattelun ja vapaan tiedon tyyssija, sen alkuperäisen ateenalaisen ideaalin mukaan.

Minusta ei riitä, että sanotaan: näin kaikkialla on! Ei pitäisi olla. Mikä meitä vaivaa? Työelämän muutoksen pitäisi lähteä jostakin. Sen pitää lähteä yksilöistä, ihmisistä. Pian olemme tuijottavakatseisia laumasieluja, joita ohjataan sähköpiiskalla ja osavuosikatsauksilla. Helsingistä.

Mitä kansantaloudellista tuhlausta! Mitä tuhlausta on laittaa korkeasti koulutetut ammattilaiset kaivamaan päivätyökseen vallihautaa. He käyvät puolustussotaa, kun sen sijaan voisivat iloisesti ja riemulla hyökätä.

Kokkolassa, pilvisenä talvipäivänä 2009

Juha T Hakala
professori